

Prof. dr. Zećir RAMČILOVIĆ

Institut za nacionalnu istoriju, Skoplje

Ambassador Republike Severne Makedonije u Crnoj Gori

E-mail: zecir.ramcilovic@gmail.com

1.04 Stručni rad/Professional article

UDK/UDC: 94:343:061.25(497.7)"1948/1954" Kerimi Kadri S. (049.3)

DOI: <https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2023.6.9.419>

Salim Kadri Kerimi, SUDBINATA NA ORGANIZACIJATA JUDŽEL – SUDSKIOT PROCES PROTIV JUDŽELDŽIITE (SUDBINA ORGANIZACIJE JUDŽEL – SUDSKI PROCES PROTIV JUDŽELDŽIJA), Adeksam, Gostivar 2022, 370 str.

U 2022. godini objavljena je knjiga *Sudbina organizacije Judžel – Sudski proces protiv Judželdžija*, autora Salima Kadri Kerimija.¹ Ovo je prvi naučno-istraživački rad na makedonskom jeziku, ali i prvi u regionu koji govori, u najmanju ruku o kontraverznom “sudskom” procesu iz 1948. godine protiv 64 lica turske nacionalne pripadnosti, članova organizacije „Judžel” u Makedoniji. Svi su bili osuđeni, od kojih četvorica smrtnom kaznom koja je bila izvršena neposredno nakon kratkog i brzo završenog sudskog procesa.

Knjiga je napisana na 370 stranica i strukturno je podjeljena na sedam poglavlja, ali prije njih autor u djelovima zahvalnost, predgovor, abstrakt, predistražna saznanja i uvodne napomene piše i o svojim motivima za rad, te nas detaljno upoznaje, tačnije nas uvodi u jako važno istraživanje o kome se nije pisalo, a dokumenti o ovom procesu nedostaju ili su još pod velom državne tajne u arhivima Skoplja, Ankare ili Beograda što navodi i sami autor kao glavni hendikep u potvrdi konstatacija i rasvjetljavanja cijele istine. U ovom djelu, na samom početku autor konstatuje da su žrtve procesa i četiri člana organizacije nemilosrdno likvidirana pod optužbom da su bili dio “terorističke organizacije koja želi da sruši ustavno-pravni red i poredak, tada FNR Jugoslavije, njenu bezbjednost i nezavisnost”. Nakon sedam poglavlja, knjiga se završava sa djelom o Inicijativi za rehabilitaciju Judželdžija, njegova

¹ Salim Kadri Kerimi je historičar, istraživač i karijerni diplomata u penziji. Nakon što je diplomirao na Filozofskom fakultetu u Skoplju radio je kao profesor historije, a zatim je proveo tri i po decenije svoje karijere u Republičkom sekretarijatu za međnarodne odnose, odnosno u Ministarstvu inostranih poslova Republike Makedonije. U periodu od 1993. do 2011. godine bio je angažovan u diplomatsko-konzularnim predstavništvima Republike Makedonije u Tirani, Ankari i Kopenhagenu. Na poziciji ministar savjetnik, duži period je bio šef diplomatskih predstavništva u Ankari i Kopenhagenu.

zaključna sagledavanja i dve recenzije. Nakon njih su Izvori i literatura, Spisak fotografija i Indeks imena.

U prvom poglavlju *Tursko stanovništvo u Vardarskoj Makedoniji*, daju se osnovni podaci o položaju i drugim aspektima života turskog stanovništva Makedonije i to od Osmanlijskog preioda do šezdesetih godina XX vijeka. Doprinos turske zajednice prema državi je izuzetno značajan, uključujući i period Drugog svjetskog rata kada su se Turci uključili u narodno-oslobodilačkom pokretu i antifašističkoj borbi naroda Makedonije i Jugoslavije (1941–1945), što na žalost u prošlosti nikad nije bilo uzvraćeno od države. U tom djelu daje se i detaljniji osvrt i na politički život, obrazovanje na maternjem jeziku, kulturu, te odnos prema Turcima od strane vlasti u NR/SR Makedoniji.

Drugo poglavlje *Osnivanje i djelovanje organizacije "Judžel"* je posvećeno formiranju, aktivnostima i doprinosu organizacije, gdje autor Kerimi posebno ističe angažman pojedinih članova u radu na zaštiti nacionalnog identiteta Turaka Makedonije, te njihove emancipacije nakon Drugog svjetskog rata. Ovo poglavlje također govori o pritvoru prve grupe Judželdžija na početku, te tokom navedenog montiranog "sudskog" procesa i njihovog tretmana. Autor notira da su ovu organizaciju stvorili mladi intelektualci, obrazovani pojedinci i drugi slobodoumni i demokratski nastrojeni Turci, koji su htjeli istinsku ravnopravnost i kulturno, obrazovno, ekonomsko i političko podizanje turske manjine. Zato su imali podršku Turaka u Makedoniji, što nije odgovaralo tadašnjem komunističkom režimu koji nije dozvoljavao drugačije organiziranje sem u sklopu komunističke partije i pored toga što u svom djelovanju oni nisu imali antidržavne elemente.

U trećem, može se reći i centralnom poglavlju ovog rada *Sudski proces protiv Judželdžija*, obuhvata najpre prvu grupu pritvorenika, a zatim prati i

cijeli montirani proces. U ovom djelu autor govori i o propagandi tokom procesa koja je pripremana od strane Zemaljskog odbora Narodnog fronta Makedonije. Obrazloženja optužnice, ispitivanja, završnog govora tužioca, te izricanja kazne. Autor u ovom poglavlju demontira informacije o izmišljenim i podmetnutim lažima javnog tužioca. Prenosi nam i oproštajna pisma Šuaipa Aziza Ishaka i Nazmija Omera Jakupa, kako o presudama i podacima o izvršenju smrtnih kazni protiv čelnika organizacije. Autor navodi primjere o njihovom tretmanu, tačnije torturi i zlostavljanju, te njihovom liječenju da ne podlegnu mučenju, što je u konačnici i razlog zbog čega su „optuženi” i potpisali priznanja za navodan antidržavni rad.

Četvrto poglavlje *Uloga nekih političkih i drugih ličnosti u kampanji protiv Judželdžija i posljedice istih*, se bavi ulogom pojedinih lica koja su bila uključena u kampanju ocrnjivanja “Judžel”-a i njenih članova, sa posebnim osvrtom na ulogu Kemala Sejfula i drugih Turaka u kleveti prema svojim sunarodnicima, slično kao što je među sudijama bilo i porotnika turske nacionalnosti čime su vlasti lakše htjele da opravdaju svoj postupak. Vlasti su čak pomogli organizaciju protestnih mitinga u znaku podrške tadašnjem predsjedniku Vlade NR Makedonije i Okružnom sudu u Skoplju u osudi ovih „izroda”. Autor sa pravom smatra da je ovaj sudski proces doprieno intenziviranju iseljavanja Turaka i drugog muslimanskog stanovništva iz NR/SR Makedonije prema Turskoj.

U petom poglavlju *Uticao vanjskih faktora na insceniranje sudskog procesa protiv Judžela*, obrađuje uticaj drugih međunarodnih i geopolitičkih procesa na insceniranje “sudskog” procesa. Autor smatra da su u tom smjeru najviše uticali jugoslovensko-sovjetski odnosi do sredine 1948, a presudno tursko-sovjetskih odnosa u periodu do 1953, te različna dinamika jugoslovensko-turskih odnosa četrdesetih i pedesetih godina XX vijeka. Prema autoru Kerimiju vjerovatan je uticaj zvanične Moskve, naredbodavni, a vjerovatnije na “dobrovoljnoj” osnovi jugoslovenskih vlasti u cilju “solidarnosti” sa SSSR-om u nesporazumima sa Turskom. Autor smatra da su odnosi između FNRJ i SSSR bili zahlađeni godinu dana ranije vjerovatno ne bi ni došlo do ovog procesa ili bar ne bi bilo smrtnih kazni. Oslobođanje 60 judželdžija od daljeg održavanja zatvorske kazne 1954. godine, odnosno samo šest godina nakon “sudskog” procesa i poboljšanja odnosa između FNR Jugoslavije i Turske govori da se radi o montiranom procesu.

U šestom poglavlju *Uloga nekih medija u zemlji i inostranstvu u kampanji za ocrnjivanje članova organizacije Judžel*, je opisana uloga nekoliko medija u FNR Jugoslaviji (NR Makedoniji, NR Srbiji i NR u Hrvatskoj), NR Albaniji, NR Bugarskoj i u SSSR, u kampanji za stvaranje negativnog javnog mnijenja prema organizaciji i njihovim članovima, odnosno da se radi o izdajničkoj, špijunskoj i terorističkoj organizaciji koja se navodno zalagala za rušenje ustavnog poretka FNRJ. Autor prenosi i pisanja drugačijeg karaktera turskih novina. U posljednjem sedmom poglavlju *Izjave određenih autora u*

vezi Judželdžija, su fragmenti knjiga i članaka o “Judžel”-u, autora uglavnom iz RS Makedonije i Republike Turske sa komentarom autora.

Na kraju ovog naučno-istraživačkog rada, autor Salim Kadri Kerimi navodi svoje iscrpne i sveobuhvatne zaključke i zapažanja. Ali u nastavku rada piše i o otkrivanju spomen obilježja “Judžel” u 2021. godini u Skoplju kao važan korak u smjeru posthumne rehabilitacije likvidiranih i drugih Judželdžija.

Na kraju može se zaključiti da i pored nedostatka arhivske građe o sudskom procesu, o čemu i sam autor kaže da je na početku istraživanja pristupio sa dozom straha i pesimizma. Ipak tokom istraživanja pronašao je veliki broj neophodnog materijala, sa 547 fusnota za izradu truda čime smo u konačnici dobili jedno kvalitetno djelo. Djelo koje otvara i dalje novu dimenziju jednom zabranjenom i dobro čuvanom procesu spremno da pozitivno odgovori na kritike historijske nauke čime daje puni doprinos ne samo makedonskoj, već historiografiji općenito, te prezentiranju drugačije istine široj javnosti, koja treba biti podstrek za nova istraživanja.